

KHÚC TỰ TÌNH TRONG MỘT ĐÊM MƯA...

Đoàn Thị Thu Vân (*)

Đêm mưa, đặc biệt đêm mưa thu, là đề tài thường gặp trong thơ trung đại. Phần nhiều đó là những đêm mưa thu trên đất khách, quê người, và người trong cảnh thường là kẻ phiêu dạt, long đong nơi "thiên nhai hải giác". Người đã buồn, cảnh càng làm tăng nỗi buồn, nhớ và cô đơn đến phải bật lên tiếng thơ để giải tỏa nỗi niềm. Nhưng cảnh ngộ của Trần Minh Tông trong bài thơ *Dạ vũ* thật khác. Nhà thơ không xa quê quán, không nhớ người thân mà đang ở ngay tại quê nhà mình, trong chăn êm nệm ấm. Không phải là kẻ thất chí, lỡ vận, mà là một vị hoàng đế quyền uy tối thượng. Cũng không mang nỗi buồn thời thế, vì đất nước đang thanh bình, yên ổn. Vậy mà mưa đêm đã để lại cho đời một tuyệt tác thấm đẫm nỗi buồn rất riêng của một ông vua - thi sĩ đủ làm lay động trái tim nhiều thế hệ đi sau.

Dạ vũ

*Thu khí hòa đăng thất thụ minh
Bích tiêu song ngoại đệ tàn canh
Tự tri tam thập niên tiền thác
Khẳng bả nhàn sâu đối vũ thanh*

Tạm dịch:

Mưa đêm

*Hơi thu mờ ánh ban mai
Tàu tiêu điểm giọt song ngoài tàn canh
Ba mươi năm biết lỗi mình
Đành ôm sầu muộn một mình nghe mưa...*

(*) Phó Giáo sư, Tiến sĩ Ngữ văn, Trường ĐHSB Tp.HCM.

Hơi thu hiu hắt hòa vào ngọn đèn lẩn át cả ánh sáng buổi bình minh. Mở đầu bài thơ đã như có một nỗi buồn nào đó đang lẩn khuất trong không gian, nó làm cho đêm cứ muốn kéo dài thêm và ngày không sáng được. Ngọn đèn chưa tắt, có lẽ người thao thức suốt đêm chẳng? Thì đây, câu thơ tiếp theo đã xác nhận điều đó - "Tàu chuối ngoài song cửa điểm giọt canh tàn". Những giọt mưa đọng trên tàu chuối đã rơi rả rích suốt đêm đến lúc tàn canh như chiếc đồng hồ báo thời gian. Con người đã thức trắng để nghe nhịp thời gian đi, đều đặn liên tục. Có gì khác lạ ở đây chẳng? Tiếng giọt mưa tàu chuối điểm tí tách trên sân hay trên những tàu lá thấp hơn hẳn là rất khẽ, vậy mà người nằm bên song cửa đã nghe rõ từng giọt một. Quả là người ấy đang hoàn toàn tỉnh thức để một mình đối diện đêm dài. Với một tâm trí đang thanh thản, những âm thanh đều đặn khe khẽ đó chắc hẳn sẽ dễ đưa con người vào giấc ngủ ngon lành. Nhưng nếu có điều gì đó đang vương bận tâm tư làm khó ngủ thì hẳn là cái nhịp thời gian đều đặn kia phải khiến cho con người sốt ruột lắm, và cảm thấy bức bối như mình là kẻ tù nhân đang bị một khung lưới vô hình nào đó vây hãm không thể thoát ra. Câu thơ thứ ba và thứ tư đến với người đọc vừa như một sự tiếp nối hiển nhiên, vừa cũng thật bất ngờ - "Tự tri tam thập niên tiên thác, Kỵ hảng bả nhân sâu đối vũ thanh". Hiển nhiên, vì người đọc hiểu cảnh ấy tất phải có tình này. Người thức cả đêm nghe tiếng mưa rơi hẳn phải có một nỗi niềm gì u uẩn lắm. Nhưng bất ngờ, vì nỗi niềm ấy là một sự tự nhận thức và hối tiếc sâu sắc về lỗi lầm của một ông vua. Ba mươi năm về trước, lúc còn tuổi trẻ, nhà vua đã có lần nghe lầm lời cáo gian, giết oan một người vô tội. Giờ đây tất cả đều đã muộn. Quyên uy thiên tử cũng đành bất lực trước thời gian. Lời hối tiếc của nhà vua sao mà xót xa! Đến đây người đọc càng thấm thía hơn cái nhịp thời gian của giọt mưa tàu chuối. Nó đều đặn, không ngừng, nhắc cho nhà vua luôn nhớ, luôn đối diện trước một hiện thực phũ phàng khắc nghiệt: thời gian vẫn không ngừng trôi đi và không ai có thể bước lùi trở lại. Ba mươi năm qua, không biết bao đêm Minh Tông đã thao thức đếm nhịp giọt mưa tàu chuối để làm tội nhân của chính lương tâm mình, làm tù nhân trong vòng vây của thời gian và sự phản tỉnh bắt buộc mình phải đối diện với một sự nuối tiếc muộn màng vô bổ để rồi tự xót xa dày vò khôn nguôi. "Đành ngồi ôm mối sầu nhân mà nghe tiếng mưa rơi" là một hình phạt tinh thần nặng nề mà nhà thơ đã tự dành cho mình. Khi đậu thuyền bên hồ Vĩnh Sơn vào một đêm đông Minh Tông cũng mang cả vào lòng cái lạnh của hoa núi, của trăng soi để rồi suốt đêm không ngủ được,

dõi nhìn bất lực vào "việc đã qua như trong khoảnh khắc"⁽¹⁾ mà mình "nên người thì đã ba mươi năm"⁽²⁾. Và khi chợt tỉnh chỉ còn biết "tái tê ngồi lặng trước bếp lò"⁽³⁾ buổi sáng. Đáng thương và cũng đáng phục biết bao. Một ông vua đã dũng cảm nhận lỗi và dũng cảm nhận lấy sự trừng phạt của lương tâm: không lúc nào cho phép mình có thể thanh thản tâm tư được nữa. Lời tự thú về sai lầm của một vị vua trong *Dạ vũ* quả là một thanh âm đặc biệt của làng thơ. Nó nâng bài thơ lên một tầm cao nhân văn xứng với thời đại - một thời đại của hào khí Đông A sản sinh ra những con người thực sự vĩ đại không chỉ về tài năng mà còn về nhân cách.

Dưới thời phong kiến, những lỗi lầm của một vị hoàng đế trong quá trình cầm quyền không phải là ít nhưng sự nhận ra, và quan trọng hơn, dũng cảm thừa nhận và ăn năn về những lỗi lầm đó lại không phải là nhiều, nếu không muốn nói là rất hiếm. Trần Minh Tông là ông vua đã làm được điều lớn lao đó, đặt lương tâm con người lên trên lòng tự tôn và quyền lực của một quân vương để tự trói mình trong nỗi đau suốt đời. "Đối diện tiếng mưa rơi" là đối diện với bước đi thời gian không quay trở lại. Tâm trạng "nhàn sâu" đối lập với ngoại cảnh "vũ thanh". Tiếng mưa càng rơi là thời gian càng chông chát và nỗi sâu không phai nhạt đi theo thời gian mà càng day dứt thêm lên. Lòng sâu đến thế thảo nào chẳng cảm nhận hơi thu át cả ánh sáng ban ngày và đêm sao như cứ dài ra mãi. Đầu và cuối bài thơ đã có sự hô ứng về ý thơ thật chặt chẽ.

Cùng nghe mưa đêm, lòng buồn, thao thức, nhưng ở *Thính vũ* của Nguyễn Trãi, những giọt mưa cứ dứt nổi cho đến trời sáng thể hiện sự thôi thúc bên trong hướng về tương lai, mong sớm làm được điều gì đó đạt thành chí nguyện. Còn ở *Dạ vũ* của nhà vua đời Trần những giọt điểm canh tàn lại gợi về quá khứ sau bao năm dài vẫn chưa ngủ yên dưới lớp bụi thời gian. Tiếng mưa bên ngoài có lẽ đến một lúc nào đó đã ngừng hẳn, nhưng âm thanh của nó vẫn vang trong lòng tác giả như một nỗi ám ảnh. Tiếng mưa ở cuối bài có thể chỉ là cái dư hưởng bên trong đó, nó là sự nhắc nhở không thôi của lương tri, là sự phân thân, nhị hóa để không ngừng tự phán xét mình. Tiếng mưa đêm trong lòng ấy đã trở thành một hình tượng thẩm mỹ đặc biệt khác với tiếng mưa đêm trong bất kỳ bài thơ nào khác, nó làm cho *Dạ vũ* mang vẻ đẹp riêng với một sức ám ảnh thâm trầm nhưng thật da diết khó quên.

Tóm tắt

Khúc tự tình trong một đêm mưa...

Đó là tiếng lòng của một ông vua tự hối về một phán quyết sai lầm gây chết người của mình ba mươi năm về trước. Những giọt mưa đêm rơi điểm nhịp trên tàu chuối ngoài hiên như một âm ảnh khắc khoải về thời gian cứ mãi trôi qua không bao giờ quay trở lại. Tự cảm tù mình trong một nỗi đau dai dẳng và sâu sắc, nhà thơ đã thắp sáng bài thơ "Dạ vũ" bằng một vẻ đẹp nhân văn cao cả và xúc động.

Abstract

A sound of heart in a rainy night

This is the regret of a king in making a wrong decision to sentence to death an innocent mandarin thirty years before. The steady drops of rain on the banana leaves outside at night become a restless obsession for a flowing current of time which never returns. Self-jailing in a prolonging and deep sorrow, the poet lightened the poem "Rainy Night" with a lofty and emotional beauty of humanity.

---

(1), (2), (3): *Thập nhất nguyệt quá bạc Vịnh Sơn hiệu trú* - Trần Minh Tông.